

Міністерство освіти і науки України
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Віта Боса

**ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ
ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

МОНОГРАФІЯ

Житомир
Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка
2019

Рекомендовано до друку вченою радою
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол №2 від 20 вересня 2019 р.)

Рецензенти:

Ершова Людмила Михайлівна – доктор педагогічних наук, доцент, проректор з наукової роботи Інституту професійно-технічної освіти Національної академії педагогічних наук України (м. Київ);

Місечко Ольга Євгенівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувача кафедри іноземних мов Львівського інституту економіки і туризму (м. Львів);

Ситняківська Світлана Михайлівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри соціальних технологій Житомирського державного університету імені Івана Франка (м. Житомир).

Науковий редактор:

Сейко Наталія Андріївна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри соціальних технологій Житомирського державного університету імені Івана Франка (м. Житомир).

Боса В. П.

Б 85

Формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов у процесі вивчення фахових дисциплін : [монографія] / В. П. Боса. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2019. – 160 с., іл.

ISBN 978-966-485-254-5

У монографії розглянуто проблему формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов на засадах компетентнісного, діяльнісного та соціолінгвістичного підходів. Визначено характер впливу системи педагогічних умов і технологій на процес формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов у процесі вивчення фахових дисциплін; обґрунтовано авторський підхід до впровадження навчально-методичного забезпечення досліджуваного процесу; розроблено структуру мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов.

Книга адресована науковцям і практикам у сфері професійної підготовки майбутніх учителів, викладачам і студентам закладів вищої освіти та всім, хто цікавиться цілями, змістом та результатами формування мовленнєвої компетентності студентської молоді.

УДК 378.147:37.013:37.015.31:81243

ISBN 978-966-485-254-5

© Боса В. П., 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ	6
1.1. Мовленнєва компетентність майбутніх учителів іноземних мов як проблема педагогічної теорії і практики	6
1.2. Категоріально-понятійний аналіз проблеми дослідження	21
1.3. Місце і роль фахових дисциплін у процесі формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов	32
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРА МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ, ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ТА ТЕХНОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ	38
2.1. Структура мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов	38
2.2. Педагогічні умови формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов у процесі вивчення фахових дисциплін	49
2.3. Технологія формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов у процесі вивчення фахових дисциплін	60
РОЗДІЛ 3. АКТУАЛЬНИЙ СТАН СФОРМОВАНOSTІ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН	69
3.1. Програма та зміст експериментальної роботи	69
3.2. Стан сформованості мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов у процесі вивчення фахових дисциплін	81
ВИСНОВКИ	89
ЛІТЕРАТУРА	91
ДОДАТКИ	110
Анкета "Мотиви оволодіння мовленнєвою компетентністю"	110
Методика для виявлення комунікативних та організаторських здібностей	112
Опитувальний листок Форверга на контактність	115
Тест "Мовні бар'єри при спілкуванні" (В. Макліні)	116
Методика діагностики комунікативної установки за В.В. Бойком	117
Методика діагностики оцінки самоконтролю в спілкуванні М. Снайдера	122
Самооцінка рівня мовленнєвої компетентності майбутніх вчителів іноземних мов у процесі вивчення фахових дисциплін	123
Експертне оцінювання рівня мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов	125
Анкета експертного оцінювання педагогічних умов формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов у процесі вивчення фахових дисциплін	128
Вправи із формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов	130
Тестові завдання до курсу "Лінгводидактика"	132
Розгляд теми: "Комунікативна невдача" з курсу лінгводидактики	141
Вправи для розвитку мовленнєвої компетенції майбутніх учителів, які використовувалися на формувальному етапі експерименту	143
Формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов у процесі вивчення фахових дисциплін	155

ПЕРЕДМОВА

Постмодерна освітня парадигма характеризує новий тип буття людини в культурі, яка у XXI столітті визнається епіцентром цивілізаційного розвитку, що відображається в усіх сферах життєдіяльності. В умовах глобалізаційних процесів у сфері освіти, в ситуації виваженого європейського освітнього вибору України перед науковою спільнотою постають проблеми розвитку комплексу компетенцій і компетентностей, обґрунтованих основними європейськими документами про освіту: Рекомендацією Ради міністрів Європейського Союзу “Про сучасні мови” (1998), Декларацією про вищу освіту для XXI століття (1998), Лісабонською конвенцією про визнання кваліфікацій для системи освіти європейського регіону (1997), Сорбонською декларацією щодо узгодження структури системи вищої освіти в Європі (1998), Болонською декларацією (1999), Загальноєвропейськими рекомендаціями з мовної освіти (2001), “Керівними принципами ЮНЕСКО з міжкультурної освіти” (2006), Законом України “Про вищу освіту” (2017), Концепцією “Нова українська школа” (2018).

Інтеграційні процеси, що спонукають українське суспільство до радикальної перебудови соціокультурного середовища, визначають необхідність підготовки фундаментально підготовлених, компетентних, конкурентоспроможних фахівців. Формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов у вітчизняній педагогічній науці та практиці має на сьогодні вагомим соціальним значенням у зв'язку з інтеграцією України до світового співтовариства, соціокультурними змінами в українському суспільстві, дедалі більшою відкритістю вітчизняної культури та можливістю комунікативного взаємопроникнення й взаємодії різноманітних культур як на території нашої країни, так і поза її межами.

Соціокультурний простір вищої освіти має забезпечувати розвиток мовного та культурного потенціалу особистості, особливо в умовах безпосереднього зв'язку майбутньої професійної діяльності з комунікативною сферою та філологічною професією.

Питання розвитку культурних процесів у системі освіти є предметом дослідження багатьох учених: В. Андрущенко, В. Кременя, Н. Скотної (загальні культурно-філософські засади та світоглядні основи розвитку освіти); А. Асмолова, В. Кудрявцева (культурно-історичні аспекти розвитку освіти); Г. Балла, П. Сауха (процеси гармонізації та ризики у системі освіти); І. Беха, О. Бондаревської (культура особистісно орієнтованих відносин у системі освіти); О. Вознюка, І. Зязюна, С. Вітвицької, В. Гриньової (педагогічна культура); А. Сбруєвої, В. Кудіна (соціокультурна парадигма сучасної освіти); П. Дасена, Ю. Плиски, Й. Пуртінги, (професійна культура особистості); Дж. Беррі, Н. Касаткіної (стратегії акультурації в освіті); М. Коена, Л. Латишевої (соціолінгвістичні основи перекладацької діяльності); Є. Пассова, Є. Шиянова (культуровідповідність підготовки фахівців) та ін. Проблеми мовнокультурної компетентності особистості розглядаються в наукових розвідках: В. Андрієвської, В. Бірюкової (розвиток мовної компетентності особистості); В. Біблера, М. Бахтіна, Ф. Ебнера, Ф. Розенцвейга, О. Розеншток-Хюссі (діалогова культура комунікацій); Н. Бориско, В. Калініна (розвиток іншомовної мовленнєвої компетентності); Н. Ботвіної, С. Шандрук (засвоєння стилістики рідної та іноземної мови); Ю. Габермаса (теорія комунікативної діяльності); О. Дубасенюк, Н. Сидорчук, Л. Хомич

(аксіологічні засади розвитку професійної компетентності фахівця); К. Климової, Ю. Лотмана, О. Петрова (розвиток лінгвосоціокультурної компетентності фахівців) та інших вітчизняних і зарубіжних учених. Професійна підготовка майбутніх філологів в Україні та за кордоном стала предметом наукового розгляду О. Зіноватної, М. Іконнікової, Р. Йегера, В. Коваль, О. Мисечко, О. Семенов, Н. Шумарової та ін.

Водночас, аналіз наукового доробку багатьох учених дозволяє стверджувати про пріоритетність розгляду формування професійної компетентності філологів, тоді як мовленнєва компетентність майбутнього вчителя іноземної мови почасти залишається поза увагою дослідників.

Аналіз філософської, соціологічної, психолого-педагогічної літератури з проблеми формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов свідчить, що різні аспекти цієї проблеми знайшли своє відображення в таких напрямках наукової думки: філософія і соціологія культури (Г. Васянович, І. Іванова, М. Каган); теорія і практика полікультурної освіти (Л. Бернацька, О. Михайлова, С. Сисоєва, А. Солодка, В. Топалова, С. Шандрук); теорія і практика професійної підготовки філологів (О. Шевченко, О. Кучерук); соціологія міжкультурних комунікацій (І. Воробйова, Т. Грушевецька, А. Конопльова, В. Попков, О. Садохін, М. Чикалова); кроскультурна психологія (Б. Братусь, В. Гриценко, О. Киричук, Н. Маркова, В. Роцупкін); особистісно орієнтована педагогіка (Т. Гуменникова, С. Подмазін, І. Якиманська, С. Яценко); методика навчання іноземних мов в умовах закладів середньої та вищої освіти (О. Бирюк, О. Бігич, О. Волченко, Є. Гончарова, І. Закір'янова, Т. Колодько, О. Кміть, І. Лебедик, Т. Коноваленко, Л. Морська, О. Подзигун, М. Тадеєва, С. Хмельовська, В. Черниш) та ін. Водночас, незважаючи на різнопланові масштабні дослідження, жоден із названих підходів системно не вирішує проблеми розробки ефективних технологій формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов у закладі вищої освіти.

Необхідність формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов у процесі вивчення фахових дисциплін викликана такими провідними *суперечностями*:

- між вимогами, що висуваються до компетентності майбутніх учителів іноземних мов на етапі інтеграції України до європейського освітнього простору, та якістю професійної підготовки педагогів у закладі вищої освіти у процесі вивчення фахових дисциплін;

- між усвідомленням у педагогічній науці значущості формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов та недостатньою кількістю наукових розробок у цій галузі;

- між особистісними потребами майбутніх учителів іноземних мов у вдосконаленні власної мовленнєвої компетентності та обмеженістю можливостей традиційної системи професійної підготовки у визначеному напрямі;

- між необхідністю включення мовленнєвого компонента в освітньо-кваліфікаційні характеристики фахівців педагогічного та філологічного профілю та слабкою ресурсною забезпеченістю цього процесу в системі професійної підготовки в університеті.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

1.1. Мовленнєва компетентність майбутніх учителів іноземних мов як проблема педагогічної теорії і практики

Методологія педагогічного дослідження, якщо йдеться про формування того чи іншого виду і типу професійної компетентності, розглядається науковцями по-різному, виходячи з поставлених перед дослідником завдань, об'єкта і предмета наукового пошуку. Так І. Ланова, 2011¹, розглядаючи формування мовленнєвої компетентності студентів технічних спеціальностей, пропонує покласти в основу методології компетентнісний та особистісно орієнтований підходи; М. Білогорка та Т. Мороз, 2015² провідним методологічним підходом до проблеми формування мовної компетентності особистості визначили науково-методичний підхід. На засадах компетентнісного підходу побудоване вивчення проблеми формування мовленнєвої компетентності студентів на заняттях української мови у дослідженні А. Кордонської, де компетентнісний підхід до навчання мови, спрямований на розвиток базових предметних компетенцій мовної особистості студента, передбачає створення внутрішніх мотивів, що визначають готовність його до такої навчально-пізнавальної діяльності, в основі якої лежать компетентності; формування розуміння суті мовних компетентностей як мети-результату мовної освіти; вироблення суб'єктивного досвіду застосування предметних компетенцій під час мовленнєвих завдань у різних навчальних і життєвих соціально-комунікативних ситуаціях; використання рефлексії, аналізу власної навчальної діяльності і її результатів, 2011³. Досліджуючи мовленнєву компетентність молодших школярів, Н.Донцова пропонує розглядати їх на ґрунті системного підходу, шляхом реформування загальноосвітньої школи особистісно-орієнтовану, розвивальну, що зумовлене потребами цивілізованого демократичного суспільства в Україні. Оволодіння вміннями комунікативно доцільно вживати мовні засоби у різних сферах і видах мовленнєвої діяльності, що є неможливо без оволодіння мовою як засобом спілкування, пізнання, самоствердження в житті, творчого самовираження. Лінгвістичні відомості, отже розглядаються не самостійним предметом вивчення, а засобом та умовою розвитку мислення, творчих здібностей учнів, формування комунікативної компетенції, виховання на засадах гуманізму і демократизму, 2014⁴. В основу дослідження особливостей формування мовної компетенції студентів економічних ВНЗ Донеччини Л. Островська та І. Беганська поклали компетентнісний та системний підходи, у поєднанні традиційних та

---

¹ Ланова, І.В., 2013. Формування мовленнєвої компетентності студентів – актуальна проблема вищої школи. *Серія Філологія. Педагогіка: наук. вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ*. Вип.26. с.216-219

² Білогорка, М., Мороз Т., 2015. Шляхи формування мовної компетентності особистості: науково-методичний підхід. *Актуальні питання гуманітарних наук: зб.наук.праць*. Вип.11. с.222-228.

³ Кордонська, А.В., *Формування мовленнєвої компетентності студентів на заняттях української мови за професійним спрямуванням* [online]. Доступно: <http://intkonf.org/kordonska-av-formuvannya-movlennevoi-kompetentsiyi-studentiv-na-zanyattyah-ukrayinskoyi-movi-za-profesijnim-spryamuvannyam/>

⁴ Донцова, Н.М., *Формування мовленнєвої компетентності молодших школярів*. [online] Доступно: http://osvita.ua/school/lessons_summary/edu_technology/40493/

інноваційних шляхів забезпечення цього підходу, 2009⁵, О. Кучерук пропонує в процесі аналізу мовленнєвої компетентності учнів використовувати холістичний та психолінгвістичний методологічні підходи, окреслення шляхів формування мовленнєвої компетентності учнів на основі принципів і методів психолінгвістики 2007⁶. Компетентнісний та особистісно-орієнтований підходи склали методологічну основу проблеми формування мовленнєвої компетенції учнів у дослідженні К. Черниш, 2010⁷.

На особливу увагу в контексті аналізу джерельної бази дослідження щодо компетентнісний його засад заслуговують дисертаційні дослідження останніх десятиліть, як-от: В. Зінченко "Методика формування мовно-мовленнєвих компетентностей на засадах системного підходу учнів старших класів гімназії", 2015⁸, при чому авторка скористалася компетентнісно-діяльнісним, особистісно зорієнтованим та системним підходами для розкриття проблеми формування мовно-мовленнєвих компетентностей учнів старших класів гімназії та відмітила, що сучасна початкова школа не може залишатися осторонь від процесів модернізації освіти. Початкової ланки освіти стосуються всі світові тенденції та інновації до яких належить і компетентнісний підхід. Ю. Паскевської "Формування мовленнєвої компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки", 2006⁹, де висвітлено діалогічний підхід до формування мовленнєвої компетентності майбутніх психологів, як метод організації психолого-педагогічного процесу з їх мовленнєвої підготовки. Обґрунтовано психологічні умови ефективності її формування. І. Варнавська у своєму дисертаційному дослідженні "Формування мовленнєвої компетентності учнів 5-7 класів у процесі засвоєння виражальних засобів української мови", 2005¹⁰, використала для обґрунтування формування мовленнєвої компетентності учнів лінгвістичний, психологічний та соціальний підходи. Методологічною основою формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх лікарів А. Варданян, як засвідчило її дисертаційне дослідження "Формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх лікарів", вважає компетентнісний та системний підходи та методичну систему вправ роботи над виражальними засобами мови на уроках української мови в 5-7 класах та обґрунтовано специфіку її використання. Доведено, що рівень мовленнєвих умінь та навичок підвищиться, якщо навчання мови здійснювати на текстовій основі, систематично

---

⁵ Островська, Л. *Особливості формування мовної компетенції студентів економічних ВНЗ Донеччини*: Донецький вісник Наукового товариства ім. Т.Г.Шевченка. [online]. Доступно: <http://litmisto.org.ua/?p=19950>

⁶ Кучерук, О., 2007. *Шляхи формування мовленнєвої компетентності: психолінгвістичний підхід до навчання рідної мови*. Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”: Нау.-теорет. Зб. Випуск №12. Переяслав-Хмельницький. с.37 – 41.

⁷ Черниш, К.В. *Формування мовленнєвої компетенції учнів 6-7 класів на уроках української мови при вивченні розділу «морфологія» засобами інноваційних технологій*. [online]. Доступно: http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_authors_chernysh_kv/

⁸ Зінченко, В.М., 2015. *Методика формування мовно-мовленнєвих компетентностей на засадах системного підходу учнів старших класів гімназії*: автореф. канд.пед.наук, Київ: Київський університет імені Б.Грінченка.

⁹ Паскевська, Ю.А., 2006. *Формування мовленнєвої компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки*: автореф.канд.психол.наук. К. с.20.

¹⁰ Варнавська, І.В., 2005. *Формування мовленнєвої компетентності учнів 5-7 класів у процесі засвоєння виражальних засобів української мови*: автореф. канд.пед.наук: Хмельницький: Хмельницький національний університет.с.20

використовуючи виражальні засоби, 2017¹¹, В. Руденко, досліджуючи професійно-комунікативну компетентність майбутніх філологів, скористалася компетентісно зорієнтованим підходом, вдосконалення системи методичної підготовки майбутнього вчителя-словесника залежить від ефективності формування в нього професійно-комунікативних компетенцій засобами інтерактивних технологій, 2010¹². Проблеми міжособистісної взаємодії майбутніх учителів іноземних мов досліджувала у своїй дисертації Т. Пушкар, де авторка розглянула комунікативні технології (наративні, дискурсивні, соціосеміологічні та інформаційнокомунікаційні) – як коректними й доцільними для впровадження в процес професійної підготовки вчителя-філолога до реалізації міжособистісної взаємодії у професійній діяльності, 2016¹³. Н. Добіжа досліджує проблеми формування індивідуального стилю педагогічного спілкування у вчителів іноземних мов у навчально-виховний процес ВНЗ в процесі педагогічної практики довели їх ефективність і дієвість 2016¹⁴. Загальний огляд дисертаційних досліджень з обраної нами проблеми дає змогу стверджувати, що дисертанти зосереджують увагу переважно на компетентісних засадах професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов, розглядаючи мовленнєву компетентність як один зі складників загальної професійної компетентності.

Зауважимо, що як названі вище, так і інші наукові дослідження з проблеми формування мовленнєвої компетентності особистості стосуються *різних освітніх рівнів* (тобто закладів загальної середньої, професійно-технічної чи вищої освіти), що визначає особливості наукових підходів до окреслення змісту та форм професійної підготовки. Так, проблеми формування мовленнєвої компетентності учнів\дошкільників розглядаються у науковому доробку С. Будака, 200¹⁵), В. Зінченко¹⁶, 2015, О. Кучерук, 2007¹⁷, Л. Морської, 2012¹⁸, К. Черниш, 2001¹⁹, та багатьох інших; натомість мовленнєва компетентність студентів закладів вищої освіти (у тому числі майбутніх учителів іноземних мов) стала

---

¹¹ Варданян, А.О. 2017. *Формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх лікарів*: автореф. канд.пед.наук: Хмельницький: Хмельницький національний університет.

¹² Руденко, В.М., 2010. *Формування професійно-комунікативно компетентності майбутніх філологів засобами інтерактивних технологій*: автореф. канд.пед.наук. Черкаси: Б.в. с.20 с.

¹³ Пушкар, Т. М., 2016. *Формування готовності майбутніх учителів філологічних спеціальностей до міжособистісної взаємодії засобами комунікативних технологій*: дис.канд.пед.наук. Житомир: ЖДУ імені Івана Франка. с.262.

¹⁴ Добіжа, Н. В., 2016. *Формування індивідуального стилю педагогічного спілкування майбутніх учителів іноземної мови в процесі педагогічної практики*, автореф. канд. пед. наук. Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. с.296.

¹⁵ Будака С.В., 2008. *Формування готовності студентів до іншомовної діяльності з дошкільниками* : Моногр. зі спец. практикумом у двох кн. К.: Видав. дім «Слово». с. 228.

¹⁶ Зінченко, В.М., 2015. *Методика формування мовно-мовленнєвих компетентностей на засадах системного підходу учнів старших класів гімназії* : автореф. канд. пед. наук, Київ: Київський університет імені Б.Грінченка.

¹⁷ Кучерук, О., 2007. *Шляхи формування мовленнєвої компетентності: психолінгвістичний підхід до навчання рідної мови*. Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”: Нау.-теорет. Зб. Випуск №12. Переяслав-Хмельницький. с.37 – 41

¹⁸ Морська Л.І., 2007. *Дидактичні основи підготовки майбутнього вчителя іноземних мов до використання інформаційних технологій у професійній діяльності*. [online]. Доступно: <http://eprints.zu.edu.ua/1868/1/08mlitpd.pdf>

¹⁹ Черниш, К.В. *Формування мовленнєвої компетенції учнів 6-7 класів на уроках української мови при вивченні розділу «морфологія» засобами інноваційних технологій*. [online]. Доступно: http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_autors_chernysh_kv/

об'єктом дослідження у працях А. Варданян, 2015²⁰, О. Кміть, 2014²¹), О. Мисечко, 2004²², Л. Островської, 1995²³, Ю. Паскевської, 2010²⁴, та численних інших учених-педагогів. Відзначимо, що мовленнєва компетентність учнів та студентів професійно-технічних училищ та коледжів взагалі досить рідко досліджується в сучасній українській педагогічній науці (А. Варданян, 2017²⁵; В. Гончарова, 2015²⁶; А. Кордонська, 2018²⁷ та деякі інші публікації).

Означений перелік науковців можна продовжувати, однак уже вибірковий аналіз джерел дає змогу встановити таке:

1. Переважна більшість науковців для окреслення методології формування мовленнєвої компетентності використовують компетентнісний, рідше – особистісно зорієнтований підходи.

2. Найчастіше мовленнєва компетентність розглядається дослідниками в сукупності окремих компетенцій – мовної, лінгвістичної, комунікативної тощо.

3. Діяльнісний підхід до формування мовленнєвої компетентності використовується досить рідко, переважно для окреслення мовленнєвої діяльності студентів\учнів.

4. У педагогічних дослідженнях (переважно дисертаційних) лінгвістичні аспекти мовленнєвої компетентності використовуються в разі звернення науковців до проблеми формування означеної компетентності у майбутніх філологів.

Враховуючи названі вище характеристики джерельної бази нашого дослідження, вважаємо за доцільне окреслити специфіку *методології його здійснення*. Як свідчить аналіз наукових джерел (В. Кислий, 2009²⁸; А. Конверський, 2010²⁹; А. Новиков, 2006³⁰), методологія педагогічного дослідження, як правило, будується як сукупність кількох методологічних підходів, які в комплексі утворюють цілісне методологічне поле експериментальної дисертаційної роботи, що вміщує означені підходи, аналіз базових категорій і понять, характеристику використаних методів і методик дослідження.

---

²⁰ Варданян, А.О. 2017. *Формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх лікарів*: автореф. канд.пед.наук: Хмельницький: Хмельницький національний університет.

²¹ Кміть О.В., 2014. *Зміст професійної компетентності вчителя англійської мови дошкільного навчального закладу*. [online]. Доступно: [file:///C:/Users/1/Downloads/VchdpuP_2014_119_26%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/1/Downloads/VchdpuP_2014_119_26%20(1).pdf)

²² Мисечко О.Є., 2007. Методична складова професійної підготовки викладачів іноземних мов в Україні у 20-х рр. роках ХХ століття. *Вісник Житомирського державного університету* №33. с. 124-127.

²³ Островська, Л. *Особливості формування мовної компетенції студентів економічних ВНЗ Донеччини*: Донецький вісник Наукового товариства ім. Т.Г.Шевченка. [online]. Доступно: <http://litmisto.org.ua/?p=19950>

²⁴ Паскевська, Ю.А., 2006. *Формування мовленнєвої компетентності майбутніх психологів у процесі професійної підготовки*: автореф.канд..психол.наук. К. с.20.

²⁵ Варданян, А.О. 2017. *Формування професійно-мовленнєвої компетентності майбутніх лікарів*: автореф. канд.пед.наук: Хмельницький: Хмельницький національний університет.

²⁶ Гончаренко О.А., Коноваленко Т.В., 2013. Методична підготовка майбутнього вчителя англійської мови. *Вісник Житомирського державного університету*. Вип.77. Житомир. с.71-76.

²⁷ Кордонська, А.В., *Формування мовленнєвої компетентності студентів на заняттях української мови за професійним спрямуванням* [online]. Доступно: <http://lntkonf.org/kordonska-av-formuvannya-movlennevoi-kompetentsiyi-studentiv-na-zanyattyah-ukrayinskoyi-movi-za-profesijnim-spryamuvannyam/>

²⁸ Кислий, В. М., 2009. *Методологія та організація наукових досліджень*: конспект лекцій. Суми: Вид-во СумДУ. с.113.

²⁹ Конверський, А. С., 2010. *Основи методології та організації наукових досліджень*. Навч. посіб. для студентів, курсантів, аспірантів і ад'юнтів. К.: Центр учбової літератури. с.352.

³⁰ Новиков, А. М., 2006. *Методологія образования*. 2-е издание. М.: «Эгвес».с.488.

Виходячи з проблеми, об'єкта і предмета нашого дослідження, ми визначили найбільш значущими методологічними підходами до її вивчення:

1. *Компетентнісний*, за яким мовленнєва компетентність майбутніх учителів іноземних мов має розвиватися як складова загальної професійної компетентності вчителя. У свою чергу, за принципом системності мовленнєва компетентність є окремою системою всередині загальної системи компетентності майбутніх фахівців. У царині компетентнісного підходу набувають особливого значення такі поняття, як “компетенції”, “компетентності”, “професійна компетентність”, “комунікативна компетентність” тощо.

2. *Діяльнісний*, оскільки мовленнєва компетентність майбутніх учителів іноземних мов формується, передусім, у їх навчальній та квазіпрофесійній діяльності. У межах вищої освіти є сенс також говорити про *особистісно-діяльнісний підхід*, оскільки формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов відбувається в індивідуальний спосіб – залежно від вихідного рівня означеної компетентності при вступі до університету, та залежно від динаміки мовленнєвих знань, умінь та навичок у процесі професійної підготовки. Основи особистісно-діяльнісного підходу були закладені в психології роботами Л. Виготського, О. Леонтьєва, С. Рубінштейна, Б. Ананьєва, де особистість розглядалася як суб'єкт діяльності, яка сама, формуючись у діяльності й у спілкуванні з іншими людьми, визначає характер цієї діяльності і спілкування. Особистісно-діяльнісний підхід у своєму особистісному компоненті припускає, що в центрі навчання сам навчається (його мотиви, цілі, його неповторний психологічний склад, тобто студент як особистість). Відповідно, мета кожного заняття при реалізації особистісно-діяльнісного підходу формується з позиції кожного конкретного студента і всієї групи в цілому. Особистісно-діяльностісний підхід у навчанні означає, що перш за все в цьому процесі ставиться і вирішується основне завдання освіти – створення умов розвитку гармонійної, морально досконалої, соціально активної через активізацію внутрішніх резервів, професійно компетентної і здатної до саморозвитку особистості. “Особистісний” компонент цього підходу означає, що все навчання будується з урахуванням минулого досвіду студента, його особистісних особливостей у суб'єктно-суб'єктному взаємодії. Навчання “заломлюється” через особистість студента, через його мотиви, ціннісні орієнтації, цілі, інтереси, перспективи тощо; воно приймає їх і розміряється з ними. Особистість перебуває в центрі навчання, освіти. Відповідно вся освіта, центруючи на навчанні, на його особистості, стає антропоцентричним за метою, за змістом і формами організації. У межах діяльнісного підходу важливе значення має аналіз таких понять, як “мовленнєва діяльність”, “педагогічна діяльність”, “навчальна діяльність”.

3. *Соціолінгвістичний*, завдяки якому можна виокремити специфіку іншомовної мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов, місце і роль фахових дисциплін у процесі формування означеної компетентності, окреслити комунікативний контекст іншомовної мовленнєвої компетентності. Завдяки соціолінгвістичному підходові уможливлується розкриття таких важливих для нашого дослідження понять як “мовлення”, “іншомовна підготовка”, “рідна мова”, “іноземна мова”, “мовна особистість”, “вторинна мовна особистість” та ін.

Необхідність використання компетентнісного підходу зумовлена предметом дослідницького пошуку. Мовленнєва компетентність майбутніх учителів іноземних мов як

вагомий результат професійної підготовки в умовах університету передбачає урахування специфіки реалізації компетентнісного підходу в системі підготовки фахівців загалом, і в формуванні мовленнєвої компетентності – зокрема.

Компетентнісні засади освітнього процесу нині активно розробляються не лише на рівні вищої, але й середньої та навіть початкової освіти. Тому формування мовленнєвої компетентності майбутніх учителів іноземних мов як процес має різнорівневу структуру; мовленнєва компетентність виступає як показником сформованості загальної компетентності майбутнього вчителя, так і показником його здатності сформувати необхідний рівень означеної компетентності у своїх вихованців. Особливістю формування мовленнєвої компетентності вчителів у нашому випадку є те, що йдеться про *іншомовну* мовленнєву компетентність, з одного боку, та про мовленнєву компетентність загалом – *рідномовну*, яка є підґрунтям комунікативної компетентності вчителя у процесі фахової діяльності.

Компетентнісна модель освітнього процесу на всіх його рівнях прийшла на зміну традиційній *знаннєвій* моделі, що передбачає формування комплексу знань, умінь і навичок, які має опанувати майбутній фахівець. Компетентнісний підхід протистоїть застарілим формам професійної підготовки, управління освітнім процесом, системи оцінювання тощо (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Протиставлення компетентнісного підходу традиційним характеристикам організації освітнього процесу

Засади компетентнісного підходу в сучасній педагогіці покладені теоретичними розробками зарубіжних (Р. Бернс, 1986³¹; Дж. Рейвен, 1999³²; Д. Хаймс, 1979³³;

³¹ Бернс Р., 1986. *Развитие Я-концепции и воспитание*. М.: Прогресс, с. 421.

³² Равен Дж., 1999. *Педагогическое тестирование: проблемы, заблуждения, перспективы* (пер. с англ.). М.: Когито-Центр. с.144.

Наукове видання

БОСА Віта Петрівна

**ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ
У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН**

Монографія

Науковий редактор: Наталія Сейко
Комп'ютерна верстка та художнє оформлення: Надія Павлик

Надруковано з готового оригінал-макету

Підписано до друку 02.10.19. Формат 60x90/16. Папір офсетний.

Гарнітура Arial Narrow. Друк різнографічний.

Ум. друк. арк. 9.3. Обл. вид. арк. 10.3. Наклад 300. Зам. 46.

Видавництво Житомирського державного університету імені Івана Франка

м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40

Свідоцтво про державну реєстрацію:

серія ЖТ №10 від 07.12.04 р.

електронна пошта (E-mail): zu@zu.edu.ua